

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ

Hafize AKILLI* ve Önder AYDOĞDU*

Bu makale çalışma arkadaşımız kule şefi Vedat GÜCER anısına ithaf edilmiştir.

GİRİŞ

İş yerlerinde işin yürütülmesi sırasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan sağlığa zarar verebilecek koşullardan korunmak amacıyla yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalara “İş Sağlığı Ve Güvenliği” denilmektedir. Evrensel anlamda İş Sağlığı ve Güvenliği; henüz bir tehlike veya bir arıza oluşmamışken bile ortaya çıkabilecek tehlikeler ve riskler öngörülerek, bunların kabul edilebilir olup olmadığına karar verme çalışmalarını da beraberinde getirmektedir. 6331 Sayılı İş sağlığı ve Güvenliği Kanunu eski geleneksel “reaktif” yaklaşımlar yerini çağdaş “proaktif” yaklaşımlara bırakmıştır. Geleneksel (reaktif) yaklaşımda, kazaların ve sistem bozukluklarının incelenmesi esastır. Olay sonrası inceleme ve işin yeniden düzenlenmesini hedef alır. Çağdaş güvenlik yaklaşımı (proaktif yaklaşım) ise, sistem bozukluğundan çok, güvenlik yönetim sisteminin incelenmesi, risk değerlendirme ve güvenlik kültürüne odaklanır. Olay gerçekleşmeden öncesine, çalışanların güvenliğini, üretim ve işletmenin güvenliğini dikkate almaktadır.

NEDEN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ?

İş sağlığı ve güvenliği, tüm mesleklerde çalışanların bedensel, ruhsal, sosyal iyilik durumlarını en üst düzeye ulaştırmak, bu düzeyde sürdürmek, çalışanların çalışma şartları yüzünden sağlıklarının bozulmasını önlemek amacıyla yapılan çalışmaları ifade eder (ILO – WHO, 1950). Dünya Sağlık Örgütü sağlığı; “yalnız hastalık ve sakatlığın olmaması değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” olarak tanımlamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (1948) 3. Maddesinde “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır” denilmektedir. Bildirgenin 25. Maddesinde de “Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım,

gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır” hükmü ile güvenliğin önemi vurgulanmaktadır.

İş sağlığı ve iş güvenliğinin üç temel amacı bulunmaktadır:

- 1- Çalışanların korunması
 - Sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak,
 - Çalışanları çalışma ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik risklerine karşı korumak,
 - Çalışanların sağlık, güvenlik ve refahını sağlamak ve geliştirmek,
- 2- İşletmenin korunması
 - Kaza veya istenmeyen olayları önceden tespit edip gerekli önlemleri alarak, oluşabilecek direk ve dolaylı zarar ve ödemeleri önlemek,
- 3- Üretimin korunması
 - Üretimin devamlılığını sağlamak,
 - Verimi artırmaktır.

Bir başka ifade ile insanın en temel hakkı olan yaşama hakkını tehdit eden ve çoğu kez karşımıza kazalar ve meslek hastalıkları olarak çıkan tehlikelerden insanları korumak, zararlı unsurları ortadan kaldırmak veya en alt düzeye indirmek, tehditlerin zamanında tespit edilmesini sağlamak, önlenmesi mümkün olmayan durumların kötü sonuçlarının en aza indirilmesi için çaba göstermek, kısacası daha güvenli bir çalışma ortamı sağlamaktır.

İş kazaları ile ilgili istatistiksel çalışmalardan (TÜİK, 2012) elde edilen verilerle hazırlanmış olan Tablo 1 incelendiğinde Ülkemizde her gün;

- 172 iş kazası olmakta,
- 4 işçi, iş kazası sonucu hayatını kaybetmekte,
- 6 kişi, iş kazası sonucu iş göremez hale gelmekte,
- Her yıl Gayri Safi Milli Hasılanın % 5'i kaybolmaktadır .

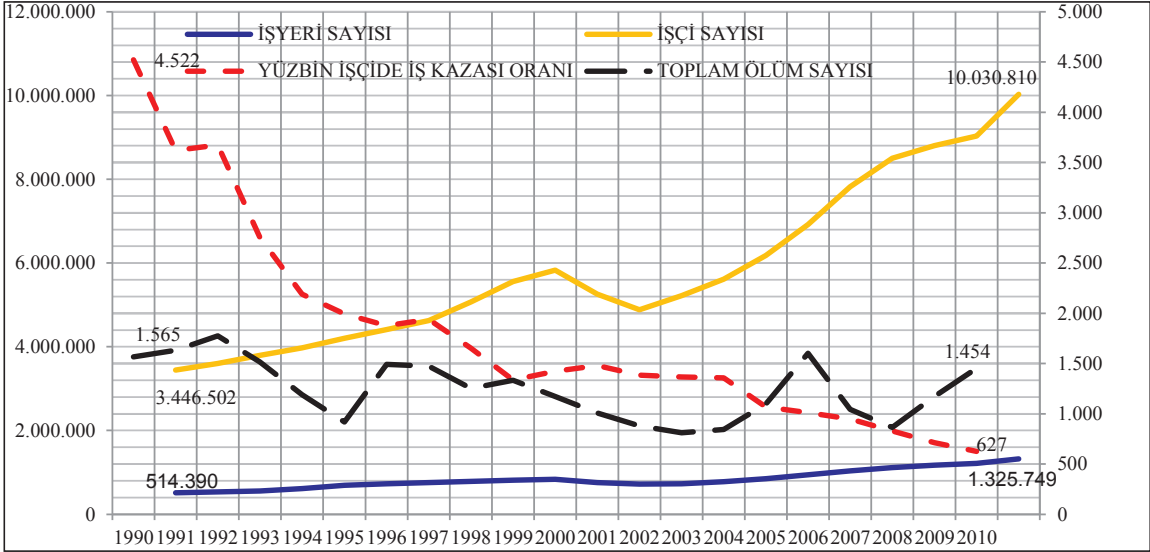
*Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Enerji Hammadde Etüt ve Arama Dairesi Başkanlığı – Ankara

Dünyada en fazla iş kazası olan ülkeler arasında Türkiye üçüncü sırada yer alırken (Şekil 1), AB ülkeleri arasında ölümlü iş kazaları açısından ilk sırada yer almaktadır. ILO verilerine göre; dünyada her yıl 270 milyondan

fazla iş kazası meydana gelmekte, 160 milyon çalışan yaptığı iş nedeniyle hastalanmakta 2.2 milyon çalışan da meslek hastalıkları ya da iş kazaları sonucunda ölmektedir (ILO, 2009).

Çizelge 1-Dünyada ve ülkemizde iş kazalarının karşılaştırılması

Dünya	Türkiye
Her gün; <ul style="list-style-type: none"> 1 milyon iş kazası olmakta, 4932 çalışan mesleki hastalığa yakalanmakta 1096 çalışan iş kazası nedeniyle ölmektedir. 	Her gün; <ul style="list-style-type: none"> 172 iş kazası olmakta, 5 kişi iş kazası nedeniyle ölmekte, 6 kişi sürekli iş göremez hale gelmektedir.
Bu kayıpların maddi değeri ülkelerin GSYİH'nin % 3-5'i arasında değişmektedir. Bu kayıp Türkiye'de TÜİK verilerine göre 2010 yılında 44 milyar TL'dir.	

Şekil 1- İş kazalarının son 10 yıllık dağılımı (Gerim, 2012)

6331 SAYILI İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNU VE ÇALIŞMA HAYATINA GETİRDİKLERİ

Ülkemiz, gelişmekte olan ekonomisiyle dünyada 16. sırada yer almakta olup, yabancı yatırımcıların dikkatini çekmektedir. İşverenlerin uluslararası pazarda rekabet gücünün artmasında, çalışanların sağlığı ve güvenliğinin payı oldukça önemlidir. Bu anlamda "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" çalışma hayatında mevcut en önemli eksikliğimiz olarak uluslararası platformlarda karşımıza çıkmaktadır.

Bütün gelişmiş ülkelerde ve 27 AB üye ülkesinin kendi iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kanunu bulunmaktadır. Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak 3008 sayılı ilk İş Kanunu 1936 yılında çıkarılmıştır. 1971 yılında yürürlüğe giren 1457 sayılı kanun, 2003 yılında çıkarılan 4857 sayılı İş Kanunu ve bunların yönetmelik ve tebliğleri yürürlüğe girmiştir. 4857 sayılı kanun, daha çok 50 ve üzeri işçi çalıştıran sanayi işyerlerini kapsayan bir düzenlemeydi. 6331 Sayılı Kanun ise AB uyum yasaları kapsamında, AB ve ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)

normlarına uygun olarak hazırlanmış olup, 30.06.2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

6331 sayılı kanunun temel amacı; iş yerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir. Kanun kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin bütün çalışanlarını kapsamaktadır. 6331 sayılı Kanunun getirmiş olduğu yararlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Kamu ve özel sektör ayrımı kalktı.
2. İşçi-memur ayrımı yerine çalışan tanımı geldi.
3. Önleyici yaklaşım önem kazandı.
4. İşyerlerinin tehlike durumlarına göre sınıflandırılması yapıldı.
5. Küçük işletmelere devlet desteği getirildi.
6. Risk değerlendirilmesinin zorunlu hale geldi.
7. Her işyerinde iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi görevlendirilmesi zorunlu hale geldi.
8. İşe başlamadan önce sağlık taramasının yapılması gündeme geldi.
9. İş kazası ve meslek hastalıklarında etkin kayıt tutulması gerekmektedir.
10. İş sağlığı ve güvenliği kurulları oluşturulmalıdır.
11. İşyerlerinde acil durumlara karşı hazırlıklı olunmalı ve acil eylem planları hazırlanmalıdır.
12. İş sağlığı ve güvenliğine çalışanların katkısının sağlanmasıdır.
13. Çalışanlara iş sağlığı ve güvenliği eğitiminin verilmesi zorunlu hale gelmiştir.
14. Tehlike durumunda çalışmaktan kaçınma hakkı verilmiştir.
15. Hayati tehlike tespitinde işin durdurulması mümkündür.
16. Büyük endüstriyel kaza riski için önceden tedbir alınması zorunlu hale gelmiştir.
17. İdari yaptırımlar etkinleştirilmiştir.

6331 sayılı Kanunla iş sağlığı ve güvenliği konusunda devlet, işçi ve işveren kesiminin birbirinden farklı ancak birbirini tamamlayan görevleri vardır.

İşveren (Resmi Gazete, 30 Haziran 2013, 28339);

(1) çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlüdür.

a) Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar.

b) İşyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izler, denetler ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlar.

c) Risk değerlendirmesi yapar veya yaptırır.

ç) Çalışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunu göz önüne alır.

d) Yeterli bilgi ve talimat verilenler dışındaki çalışanların hayati ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli tedbirleri alır.

(2) İşyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınması, işverenin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.

(3) Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği alanındaki yükümlülükleri, işverenin sorumluluklarını etkilemez.

(4) İşveren, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin maliyetini çalışanlara yansıtamaz.

İşveren, mesleki risklerin önlenmesi ve bu risklerden korunulmasına yönelik çalışmaları da kapsayacak, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin sunulması için çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve diğer sağlık personeli görevlendirir.

İşveren, önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım ve benzeri konularda uygun donanıma sahip ve bu konularda eğitilmiş yeterli sayıda kişiyi görevlendirir, araç ve

gereçleri sağlayarak eğitim ve tatbikatları yaptırır ve ekiplerin her zaman hazır bulunmalarını sağlar. Özellikle ilk yardım, acil tıbbi müdahale, kurtarma ve yangınla mücadele konularında, iş yeri dışındaki kuruluşlarla irtibatı sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapar.

İşyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanları işverenler tarafından görevlendirilir ve hak ile yetkileri, görevlerini yerine getirmeleri nedeniyle kısıtlanamaz (Resmi Gazete, 30 Haziran 2013, 28339). Bu kişiler, görevlerini mesleğin gerektirdiği etik ilkeler ve mesleki bağımsızlık içerisinde yürütür. İş güvenliği uzmanları; İş yerinde yapılan çalışmalar ve yapılacak değişikliklerle ilgili olarak tasarım, makine ve diğer teçhizatın durumu, bakımı, seçimi ve kullanılan maddeler de dâhil olmak üzere işin planlanması, organizasyonu ve uygulanması, kişisel koruyucu donanımların seçimi, temini, kullanımı, bakımı, muhafazası ve test edilmesi konularının, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatına ve genel iş güvenliği kurallarına uygun olarak sürdürülmesini sağlamak için işverene önerilerde bulunur. Ayrıca İş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili alınması gereken tedbirleri işverene yazılı olarak bildirmek, İş yerinde meydana gelen iş kazası ve meslek hastalıklarının nedenlerinin araştırılması ve tekrarlanmaması için alınacak önlemler konusunda çalışmalar yaparak işverene önerilerde bulunmak görevleri arasındadır. İşyerinde meydana gelen ancak ölüm ya da yaralanmaya neden olmayan, ancak çalışana, ekipmana veya işyerine zarar verme potansiyeli olan olayların nedenlerinin araştırılması konusunda çalışma yaparak işverene önerilerde bulunur ve görevlendirildikleri işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili alınması gereken tedbirleri işverene yazılı olarak bildirir.

İşyeri Tehlike sınıfları tebliği 26 Aralık 2012 günü Resmi Gazetede yayınlandı. İşyeri tehlike sınıflarının tespitinde, o işyerinde yapılan asıl iş dikkate alınır. İş yerinde birden fazla asıl iş tanımına uygun faaliyetin yürütülmesi halinde bu işlerden tehlike sınıfı büyük olan iş esas alınır.

RİSK DEĞERLENDİRMESİ

Risk değerlendirmesi; sistematik olarak tehlikeleri belirlemek, riskleri ortaya çıkarmak ve riskleri kontrol etmek için uygun nitel ve/veya nicel yöntemler kullanılarak yapılan çalışmaların bütünüdür. İşveren, iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla yükümlü olduğu Kanunda belirtilmektedir. Risk değerlendirmesi yapılırken aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

- (1) a) Belirli risklerden etkilenecek çalışanların durumu.
b) Kullanılacak iş ekipmanı ile kimyasal madde ve müstahzarların seçimi.
c) İşyerinin tertip ve düzeni.
ç) Genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumu.
- (2) İşveren, yapılacak risk değerlendirmesi sonucu alınacak iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri ile kullanılması gereken koruyucu donanım veya ekipmanı belirler.
- (3) İşyerinde uygulanacak iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri, çalışma şekilleri ve üretim yöntemleri; çalışanların sağlık ve güvenlik yönünden korunma düzeyini yükseltecek ve işyerinin idari yapılanmasının her kademesinde uygulanabilir nitelikte olmalıdır.
- (4) İşveren, iş sağlığı ve güvenliği yönünden çalışma ortamına ve çalışanların bu ortamda maruz kaldığı risklerin belirlenmesine yönelik gerekli kontrol, ölçüm, inceleme ve araştırmaların yapılmasını sağlar.

KAZALARIN NEDENLERİ

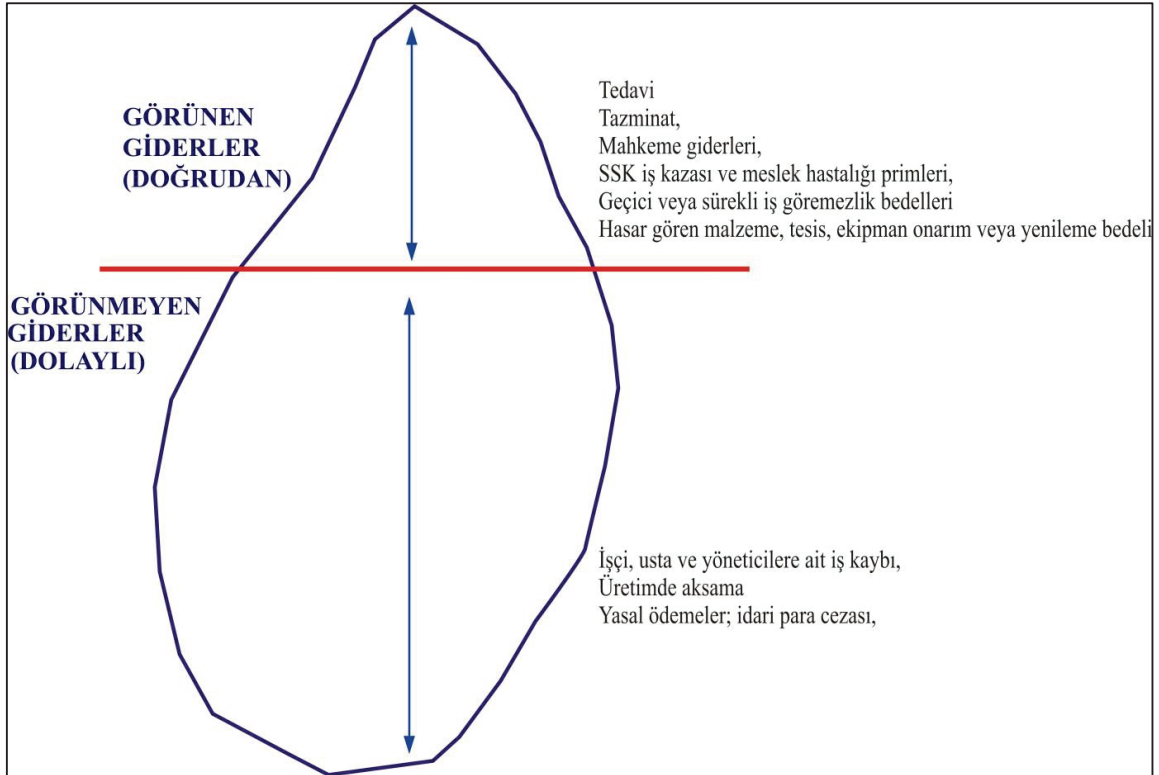
Kazaların 4 temel nedeni bulunmaktadır. 4 M olarak isimlendirilen nedenler sırasıyla;
1-İnsan (Man)
2-Makine (Machine)
3-Çevre (Media)
4-Yönetim (Management)

İnsan faktöründe fiziksel nedenler, psikolojik nedenler ve işyeri nedenleri önemlidir. Bunlar uykusuzluk, yorgunluk, hastalık, üzüntü, unutkanlık, dikkatsiz davranışlar, vb. dir. Makine faktörü ise, arızalı ekipman, yetersiz kontrol ve bakım, eksik ve kusurlu koruyucular, hatalı makine yerleşiminden kaynaklanmaktadır. Çevre faktörü ise yetersiz çalışma bilgisi, uygun olmayan çalışma metodu, uygun olmayan çalışma yeri ve ortamı vb.'dir. Yönetim faktörü ise; yetersiz yönetim, eğitim eksikliği, talimatların tam olarak uygulanmaması, yetersiz güvenlik yönetim planı, işe uygun olmayan personel istihdamı, yetersiz sağlık kontrolü gibi faktörlerdir.

İş kazalarının % 88'i güvensiz davranışlardan, % 10'u tehlikeli durumlardan ve % 2'si ise önlenemez nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ancak şu da bilinmelidir ki; gelişmiş ülkelerde yapılan iş güvenliği ile ilgili çalışmalar iş kazalarının ve meslek hastalıklarının azaltılabileceğini göstermiştir.

İŞ KAZASINDAN DOĞAN KAYIPLAR

İş kazalarının gerçek maliyetleri; tedavi harcamaları, kaza sonucu ödenen tazminatlar, dava giderleri, mali mesuliyet sigorta, kazada hasar gören tesis onarımı gibi "Görünür Maliyet" lerle sınırlı değildir. Görünür maliyetlerin yanında; kaza araştırma maliyeti, yerine geçen işçinin öğrenme süresi, verim ve zaman kaybı (ekibin morali), fazla mesai, yöneticilerin harcadıkları zaman, ölüm varsa işe ara verme, soruşturmada üst düzey zaman kaybı, işletmenin prestij kaybı gibi "Gizli Maliyet" leri de bulunmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, iş kazalarını önleyememenin maliyeti ve yaratacağı sorunlar çok fazla olup önlemek için gerekenden daha fazla masraf gerektirmektedir. İş kazalarından sonra ortaya çıkan kayıplar buzdağına benzetilmektedir. Kayıpların görünmeyen kısmı, görünen kısmın 4 katı kadardır (Şekil 2).

Şekil 2- İş kazası nedeniyle ortaya çıkan kayıplar buzdağına benzetilmektedir.

KAZALAR NASIL ÖNLENEBİLİR?

- Üst yönetimin iş sağlığı ve güvenliği konusunu sahiplenmesi ile,
- İş Güvenliği çalışmalarına kuruluşun Üst Düzey Yöneticileri de katılarak ve sorumluluğa ortak olarak,
- İş yerleri için iş sağlığı ve güvenliği politikası oluşturularak ve uygulayarak
- İş kazalarında sıfır kaza hedeflenerek,
- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili risk değerlendirme çalışmalarına katılımın sağlanması, kazaların öngörülmesi ve bunların oluşmaması için çalışmalar yapılarak
- Yaşanmış ramak kala olaylar ve önceden geçirilmiş iş kazalarının kayıtlarının düzenli olarak tutulması ve değerlendirilmesi
- İş sağlığı ve güvenliği ile eğitimlerinin düzenli olarak verilmesi ile
- Önlem almaya çalışarak,
- Toplumsal yaşamın bir parçası olarak kurallara uyararak,
- Başkaları ile dayanışma ve işbirliği yaparak,
- Sorumluluk ve güven sahibi olarak,
- Soğukkanlı ve sakin davranarak,
- Tehlikeli durum ve tehlikeli davranışları ortadan kaldırarak,
- Çalışanların tutum ve davranışlarını değiştirerek iş kazaları ve meslek hastalıkları önlenebilir.

SONUÇ

6331 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle “İş Sağlığı ve Güvenliği” konusunda Ülkemiz ilk kez müstakil bir kanuna sahip oldu. Bu kanun ile birlikte eski geleneksel yaklaşım olan “reaktif” yaklaşım yerine, çağdaş güvenlik yaklaşımı olan “proaktif” yaklaşıma geçilmiş oldu. Yani kazalar olduktan sonra önlem alma yerine, kazalar olmadan önce önlem almayı hedefleyen bir yaklaşım benimsenmiş oldu.

İş kazaları sonucu başta çalışanlar olmak üzere işverenler, firmalar ve Ülkemiz büyük zarar görmektedir. Ülke çapında iş kazaları nedeniyle her yıl gayri safi milli hasılanın % 5'i gibi

çok yüksek rakamlara ulaşan maddi kayıplar olmaktadır. Oysaki bu kazaların çok büyük bir kısmının “iş güvenliği” tedbirlerinin uygulanması ve eğitimlerin verilmesi gibi çok basit yöntemlerle önlenmesi mümkündür. İş kazalarının çok büyük miktarlara ulaşan görünür ve gizli maliyetlerinin yanında, en büyük kaybı ve zararı hayatını yitiren veya iş göremez duruma gelen çalışanlarımız ve onların yakınları görmektedir. Bu nedenle “iş sağlığı ve güvenliği” çalışmalarının temel amacını; çalışanların sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmalarını sağlamak ve mesai bitiminde evine ve ailesine en ufak bir zarar dahi görmeden dönmesini sağlamaktır diye özetlemek mümkündür.

İş sağlığı ve güvenliği kavramı, mevzuatın uyulması gereken bir zorunluluk olarak algılanması yerine, iyileştirici ve geliştirici bir yaklaşım olarak benimsenmeli, sağlık ve güvenliğimizi destekleyici bir araç olarak görülmelidir. Unutulmamalıdır ki; iş güvenliği çalışmaları işletmelere ek maliyetler getirmez, aksine sağlıklı çalışma ortamı, önlemi alınmamış tehlike ve riskler, iş kazaları ve meslek hastalıkları ek maliyet getirir.

Belki de yukarıda anlatmaya çalıştığımız iş sağlığı ve güvenliğinin önemine ilişkin hususları “Önlemek ödemekten daha ucuz ve insani” sözünü kısa ve öz olarak en iyi şekilde ifade etmektedir.

DEĞİNİLEN BELGELER

Gerim, İ., 2012, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Sunumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü.

ILO, 2009, International Global Report (Year 2009), International Labour Organization.

Resmi Gazete, 2013, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 28339

TÜİK, 2012, İş kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri, 2012 yıllığı.